

עיטורי ירושלים

אבולוציה ומדע

ישיבת 'עטרת ירושלים'

חשון תשע"ה | גליון מספר 99

תוכן

3	קורות רבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל
6	שו"תים קצרים הרב שלמה אבינר
9	אימות הידיעות הרב שלמה אבינר
12	האם מוצאו של האדם מן הקוף הרב שלמה אבינר
16	עב"מים חייזרים וטכנולוגיה הרב שלמה אבינר
18	הלכה ומדע הרב שלמה אבינר
21	קודים מוצפנים בתורה הרב שלמה אבינר
24	סוגיות בין תורה ומדע הרב שלמה אבינר

ישיבת עטרת ירושלים

הגיא 51, ירושלים העתיקה, ת"ד 1076 ירושלים 91009
טל' 02-6284101, פקס' 02-6261528 | www.ateret.org.il

עיצוב גרפי: סטודיו מלוף 052-7203050

קורות רבנו

תורה בלבד

יהודי ירא שמים אחד פרש בפני רבנו תכנית להקים מוסד דתי ממין חדש שבו יכשירו גם למקצועות דתיים מעשיים משלימים כגון שחיטה. כמובן, רבנו הפנה אותו לאביו. על-כל-פנים דעתו היתה שיש מקום לזה רק בארצות שחיי תורה ויהדות התדלדלו עקב השפעת תרבות הגויים, מה שאין כן בארץ-ישראל שבה השאיפה היא להגדיל את התורה ולהאדירה בכל שכבות האומה כולה, וללמוד תורה לשמה. ואז ממילא כאשר יצמחו בני תורה אמיתיים, יצאו מתוכם גם מומחים במקצועות מיוחדים.

גם בנוגע להצעתו להזמין רופאים לשיבה שילמדו את הצד המדעי של הלכות טרפות, לא ראה רבנו ערך, כי ממילא ההסתכלות שלהם שונה מההסתכלות ההלכתית, וכדברי הרמב"ם והרשב"א שבעניינים כאלה דברי הרופאים אינם מעלים ואינם מורידים.

גם מרן הרב סבר שזו תכנית יפה, כמובן בתנאי שמדעי החול ישמשו רק להוספת ידיעות על הנושאים ולא לעצם ההוראה ההלכתית, ובנוסף לכך שמכון זה לא יהיה מוסד בפני עצמו אלא מין מחלקה של ישיבה גדולה.

כאשר נשאל רבינו בדבר הקמת מכון בו ילמדו גם תורה וגם מדעים, הוא התנגד: או ישיבה או מדעים. לא שרבינו זלזל במדעי החול, אלא שבישיבה עוסקים רק בקודש, אי אפשר לערבב יחד.

רבינו היה אומר שיש שלושה הבדלים בין לימודי קודש לבין לימודי חול:

א. במדעי חול, לומדים על קטע של המציאות, ואילו התורה מלמדת אותנו על נשמת כל המציאות.

ב. העיסוק בחול אינו אלא בחלק מחכמת נפש האדם, כגון שכל או רגש, והעיסוק בתורה היא בכל האישיות החיה.

ג. במדעים, יש אדם לחוד וידיעה לחוד, ללא אחדות, בלימוד תורה אדם נעשה בעצמו תורה, ספר תורה חי.

רבינו עמד בכל תוקף שתלמידיו לא יצאו ללמוד מקצועות חול, ויערבבו קודש וחול ביחד, אלא שקוד בשיבה כדי להיות אישיות של קודש.

חברי נעורים

גם אחרי עלותו לארץ לא הפסיק רבנו להתעניין בחבריו מהעיר בויסק שבה גדל, והמשיך לעמוד בקשר מכתבים ולהתעניין בגורלם. הוא מציין בצער שאותם שהיו יותר דבוקים בלימודי היהדות, נשארו נאמנים לעמם, ואחרים, שנשתקעו בלימודי חול, תעו ללכת בדרך תוהו. רבנו דחה את הרעיון שהם יתכתבו בז'רגון יידיש, ואפילו טרח לתקן את הטעויות בעברית שמצא במכתבים שנשלחו אליו (צמח צבי איגרת ה').

לחבר אחד הוא כותב: "תודה לך, חביבי, על מכתביך אשר יקרו בעיני מאוד. הוסף נא להודיעני כפעם בפעם מכל הטוב אשר אתך". הם התכתבו בעברית ורבנו מעודד אותו להשתכלל: "מכותלי מכתבך הכרתי כי בידיעת לשון הקודש חסרה לך עדיין הרבה הרגילות. השתדל נא להשתלם גם בזה".

כמובן הוא עודד אותו מאוד לעלות לארץ, אך לא עלייה חפזה שעלולה להיגמר בכישלון, אלא אחרי לימוד מקצוע שיספק לו פרנסה. "חפצך לבוא לארצנו הקדושה נכבד ויקר הוא בעיני מאוד... אולם כמובן צריך להיות מוכן לך מתחילה יסוד חזק ואמיץ מאוד, אשר תוכל להישען עליו היטב בדבר כלכלתך החומרית, למען לא תצטרך לדאוג לזה הרבה בבואך לארץ נכריה, אם כי קרובה לרוחך".

לשאלת חברו "מה אני עושה? מדוע אני טרוד? ומה אני לומד?", רבנו משיב בתמציתיות: "לומד אני מלבד לימודי-קודש, דהיינו: הלכה - גמרא וספרי עיון, תנ"ך, ספרי חז"ל, מוסר מחקר ומדע, גם קצת לימודי חול: איזו שפה ומדעים, וגם עסוק אני במקצת סיוע לאמו"ר אבא שליט"א בעבודתו הקשה לטובת ישראל, תורתו וארצו. אלו הם מעשי וטרודתי בכלל" (איגרת, תשרי תרס"ט).

הדברים המדעיים שנבוא למצוא בדברי תורה

באיגרת זו השווה ר' דוד כהן כמה דברי חז"ל לדברי פילוסופי יוון (קול צופיך איגרת ה'). גם על כך הגיב רבנו באריכות: "בקשת הכיוון את דברי חז"ל עם דברי חכמי יוון והאומות, או גם מציאת אלה האחרונים כראשונים, צריכה תמיד להישמר בין בעצם מחשבתה ובין בפרטי ניסיונותיה, מסקנותיה המדעיות... וגם בכל הדברים המדעיים שנבוא למצוא בדברי תורה, גם מצד 'ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא' (תענית ט

א), תהיה לנו בעיקר אך דרך הבנה והסברה מתודיקה לעצם אמיתת דברי תורה, המתבררים ומובנים, גם בסיועים המדעיים מתוכם ומאורם" (איגרת רבנו, מוצש"ק תרומה תרע"ו).

וגם ידיעות חיצוניות במדע ופילוסופיה

אף-על-פי שרבנו היה מלא וגדוש בהלכה ואמונה, וגם ידיעות חיצוניות במדע ופילוסופיה, לא סבל שיאמרו שיש בו משהו נוסף ממרן הרב, והכריז שאין בן אלא מה שבאב. הוא העמיד עצמו בצל אביו, עבד על-פי צוואתו לגלות ולפרסם דבריו במסירות-גוף ובמסירות-נפש, ונמנע כמעט ביצירתו העצמית.

שו"תים קצרים

תורה ומדע

ש: האם חכמי התלמוד ידעו את כל המדעים מתוך התורה? הרי נאמר "הפוך בה והפוך בה דכולא בה"?

ת: הם לא ידעו. רוב ידיעותיהם המדעיות היו ממקור אנשי מדע בעולם (מורה נבוכים), ומיעוטן מהלכה למשה מסיני (כגון הלכות טריפות. רמב"ם משנה תורה). התורה אינה ספר מדע שמתאר את המציאות, אלא תורה המורה את הדרך מה טוב ומה רע (מהר"ל, נתיבות עולם, נתיב התורה יד), ובמובן הזה, כולא בה, כלומר עניינים רוחניים מוסריים משפטיים חינוכיים.

תורת היחסות

ש: האם תורת היחסות של איינשטיין קשורה לתורה?

ת: לא. זה מדע, כלומר תאור מה יש, והתורה היא אור אלהי של מה שצריך להיות (נתיבות עולם, נתיב התורה יד). אך כל תיאוריה מדעית גדולה משיקה בעליוניותה לעניינים רוחניים.

בונה עולמות ומחריבן

ש: הקב"ה בונה עולמות ומחריבן, האם אלו עולמות ממשיים או עולמות רוחניים?

ת: לפי האריז"ל עולמות רוחניים, לפי מרן הרב קוק עולמות ממשיים. ואין סתירה.

מוזיאון תולדות הטבע

ש: האם מותר לבקר במוזיאון תולדות הטבע שיש בו תערוכות על המפץ גדול, אבולוציה, דינוזאורים וכדומה?

ת: כן. אין זה עניין של אמונה אלא של מדע. המהר"ל אומר שהמדע חוקר את מה יש במציאות, והתורה חוקרת את מה שצריך להיות במציאות, מה טוב ומה רע (נתיב התורה, פרק יד). יתכן שהיה מפץ גדול: ובראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ

בדרך המפץ. מרן הרב קוק אמר שאבולוציה אינה סותרת את התורה, וגם אמר שתורת ההתפתחות צריכה בעצמה להתפתח. ומה שהדינוזאור הוא בן כמה מיליוני שנים, כאשר על פי התורה גיל העולם הינו 5773 שנה, תירץ מרן הרב קוק: הקב"ה היה בונה עולמות ומחריבן (בראשית רבה ג ז. ט ב. קהלת רבה ג יא). העולמות נחרבו, אך נשאר שרידים מסוימים (אגרות הראיה, אגרת צא. ועיין דרוש אור החיים מבעל תפארת ישראל בסוף מסכת סנהדרין. נר באישון לילה 27-29).

אבן שלא יוכל להרים

ש: האם ד' יכול לברוא אבן שלא יצליח להרים אותה?

ת: הרמב"ם כותב שריבונו של עולם אינו עוסק בשטויות והבלים. וכן אנו, אין לנו לעסוק בשטויות והבלים וקל וחומר אם יש בהם ביזוי כלפי מעלה חס וחלילה. עיין מורה נבוכים ב יג.

בני אדם קדמונים

ש: כיצד להתיחס לממצאים על בני אדם לפני המנין שאנו מונים לאדם הראשון?

ת: אדם הראשון הוא הראשון בצלם אלהים. שמונה קבצים א תקצד.

אבולוציה

ש: האם נכון שמרן הרב קוק האמין באבולוציה?

ת: לא. הוא רק אמר שאינה סותרת את התורה. גם אמר שהתורה ההתפתחות צריכה בעצמה להתפתח (אגרות הראיה, אגרת צא. ועיין דרוש אור החיים מבעל תפארת ישראל בסוף מסכת סנהדרין. נר באישון לילה 27-29).

המפץ הגדול

ש: האם יתכן שהיה מפץ גדול?

ת: יתכן. ובראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ בדרך המפץ.

ש: ומה עם תורת ההתפתחות?

ת: כנ"ל. ד' ברא את האדם דרך ההתפתחות.

ש: לא כך משמע מפשט הפסוקים?

ת: הם משל או סוד (אגרות הראיה, אגרת צא. ועיין דרוש אור החיים מבעל תפארת ישראל בסוף מסכת סנהדרין. נר באישון לילה 27-29).

חידוש העולם

ש: במורה נבוכים ב כז הרמב"ם קובע שהאמונה בחידוש העולם היא יסוד גדול, אז למה לא הכניס אותה בי"ג עיקרים?

ת: הם במה שנוגע לאדם וחיוו.

עולם האשליה

ש: האם העולם קיים באמת כמציאות פיזית ממשית או רק אשליה של הנשמה?
ת: ודאי שקיים עולם ממשי, לכן כל המצוות הן רציניות וחמורות. אלא שהכל קיים מכח ריבונו של עולם. דעה זאת של הפילוסוף ברקליי שהעולם קיים רק בחושינו כבר הוכחה מזמן בגלל סתירותיה הפנימיות.

דינוזאורים

ש: האם זה נכון שהיו דינוזאורים? אם כן איך זה מסתדר עם התורה?

ת: א. כן, יש מאות מהם, וכל אחד יכול לראותם במוזיאונים. ב. אין שום פסוק שאומר שלא היו דינוזאורים (אגרות הראיה, אגרת צא. ועיין דרוש אור החיים מבעל תפארת ישראל בסוף מסכת סנהדרין, חלק ג, "דהרוח המשתוקק שבאדם" וכו'. נר באישון לילה 27-29 - מ"צ).

אימות הידיעות

הרב שלמה אבינר שליט"א

שלושה מקורות לידיעת האמת

רבנו הגדול הרמב"ם מונה שלושה מקורות אמינים לידיעה האנושית, והשאר הם הבל:

שכל

ניסיון

נבואה ורוח הקודש

"דעו רבותי, שאין ראוי לנו להאמין אלא באחד משלושה דברים:

הראשון, דבר שתהיה עליו ראייה ברורה מדעתו של אדם, כגון חכמת החשבון וגימטריאות [=גאומטריה ומתמטיקה בכלל] והתקופות [=אסטרונומיה].

והשני, דבר שהשיגו האדם באחד מחמשת ההרגשות [=החושים], כגון שידע בוודאי שזה אדום וזה שחור וכיוצא בזה בראיית עינו, או שיטעם שזה מר וזה מתוק, או שימשש שזה חם וזה קר, או שישמע שזה קול צרוד וזה קול הברה, או שיריח שזה ריח ערב וזה ריח באוש וכיוצא באלו.

והשלישי, דבר שקבל אותו האדם מן הנביאים ומן הצדיקים.

וצריך לבעל דעה לחלק בדעתו ובמחשבתו כל הדברים שהוא מאמין בהם, ויאמר:

זה האמנתי בו מפני הקבלה [=מן הנביאים ומן הצדיקים],

וזה האמנתי בו מפני ההרגשה [=הניסיון החושני],

וזה האמנתי בו מפני הדעה [=הוכחות שכליות].

וכל מי שיאמין בדבר אחר, שאינו משלושת המינים האלו, עליו נאמר: 'פתי יאמין לכל

דבר' (משלי יד טו) "איגרות הרמב"ם מהדורת הרב שילת, עמ' תעט).

קבלה מאנשי אמת

גם אם ידיעה אינה מובנת לנו בשכלנו אין לדחות אותה, בתנאי שאומתה מפי אנשי אמת, כדברי רבי מנשה בן ישראל: "וכמו שפתי הוא המאמין לכל דבר, כן לעיקש וסכל יחשב מי שיכחיש המקובלות מפי אנשי אמת" (נשמת חיים מאמר ג, פרק ז).

בירור זהיר

אמר רבנו הרב צבי יהודה:

"חוקר אחד גדול בשם פרופסור לפרון, שהיה מקורב לאפיפיו, כתב מחקר גדול על פאראפסיכולוגיה בספר קטן בלטינית: היפנוטיזם וספיריטיזם. הוא אמר שלהכחיש זה קל מאוד, ושבוודאי בדברים עמוקים כאלה יש מקום לטעות, לדמיון כוזב ואף לרמאות. אבל מצד שני אי אפשר לומר שלא היו דברים מעולם, וצריך לברר כל דבר לגופו של עניין. יש פתי המאמין לכל דבר, אפילו למה שאינו קיים; ולעומת זאת יש מי שצוחק על כל דבר. כל קיצוניות אינה טובה בבירור דברים. אבל הוא מסכם: חובת כל אדם הרוצה בהתקדמות האנושות להילחם בכל תוקף נגד התפשטות דברים אלה בהמון, כי הם יכולים להביא נזק חינוכי מוסרי עצום. הוא כותב בתוקף נגד התעניינות בדברים אלה על ידי המונים. אסור לטפח ידיעת הנסתרות בהמון. יש לנסתרות מקום רק אצל יחידי סגולה. ידיעת נסתרות מזיקה למצב הפסיכולוגי, המוסרי והדתי של ההמון" (שיחות הרב צבי יהודה בראשית, עמ' 311-313; עוד עיין שם עמ' 297-298).

מדע ואומדנא

לגבי ענינים מדעיים שהזכירו רבותינו מאוצרות המדע שבימיהם, ונחשבים עכשיו כמוטעים לחלוטין והזיות גמורות, דווקא מזה אנו למדים ביתר תוקף שכל חוקרי הטבע מחוייבים עכשיו לא להימשך אחרי ספקולציות, אלא לבדוק כל דבר באופן

מציאותי, כדברי התלמוד הירושלמי לגבי בעיית כח החימוץ של האורז: "הלכו ובדקו",
"ויבדקוה" (ירושלמי, חלה א א).

בעבר, חכמי הטבע לא ידעו להוכיח את טענותיהם באופן נסיוני, לכן הגיעו להבלים.
כמובן, כל זה אינו נוגע לשאלות רוחניות לחלוטין, שהן צריכות להתברר בדרך
עיונית מחשבת, לעומת שאלות מעשיות שצריכות להתברר בדרך נסיונית. לגבי
התיאורים הגיאוגרפים המשוניים המופיעים במספר מקומות בפירושו של רש"י, יש
להבין שרש"י אינו חולק על המציאות אלא שהיה אנוס כיון שלא היה יכול לבדוק
את הדברים, ומשום רצונו למסור פירוש לפסוקים ולדברי חז"ל, הוא נתן אותו דרך
אומדנא. הלימודים הרוחניים של רבותינו הם דרך רוח-הקדש ודאי, אך לימודיהם
המציאותיים הם אומדנא.

האם מוצאו של אדם מן הקוף?

הרב שלמה אבינר שליט"א

האם האדם בא מן הקוף - או מאב משותף?

לאמיתו של דבר שאלה זו אינה מטרדת אותנו. מה שמטריד אותנו אינו אם האדם בא מן החיה אלא אם כבר הגיע. לצערנו התשובה היא שלילית. רבות אנו נפגשים בחיה שבאדם. ובמיוחד אנו עם ישראל הרבה על בשרנו חזינו.

ולכן ברור הוא לנו תמרוז האזרה של מן הרב קוק בספרו אורות הקודש: הזהר אדם, אתה באה מן החיה ואתה עלול לחזור אל החיה. לפי המדרש, בדור הפלגה שלישי מהמין האנושי הפך לקופים - לא במובן של יצור עם פרווה המטפס על העצים אלא במובן של אדם מבחוק, חיה מבפנים. וכן, אחרי שקין הרג את הבל, אדם הראשון הוליד את שת וראה הפסוק לנכון לציין שאותו שת היה בצלמו בדמותו, מה שמתפרש על ידי חז"ל שבמשך מאה ושלושים שנה שעברו עד יום הולדת שת, אדם הראשון הוליד לא בצלם אלהים אלא שדים. גם כאן המובן של שדים אינו יצור אגדי שחור עם קרניים וזנב המסתתים בחץ אלא כדברי הרמב"ם - אדם מבחוק וחיה מבפנים.

זאת הבעיה שמטרידה אותנו שאדם לא יהיה חיה. וגם אם אין מוצאו מן החיה כתב ספר התניא בפסיכולוגיה האלקית שלו, שלאדם יש נפש בהמית, מלבד הנפש האלקית, שהיא כמובן עיקרו של האדם.

באשר לסתירה בין תורת ההתפתחות לבין פשט הפסוקים, כבר כתב מן הרב קוק בספר אורות הקודש שההתאמה היא מלאכה קלה, שהרי כולם יודעים שהסיפור של מעשה בראשית אינו כפשוטו אלא רמז, משל וסוד. ואין לנו הבדל אם ד' ברא את האדם ישירות מן האדמה או דרך תהליכים ארוכים. כי לפעמים ד' פועל בדילוג ולפעמים הוא פועל בהדרגה. וכבר כבר הרב שמשון רפאל הירש שיצירה דרגתית אינה פלא פחות גדול מיצירה פתאומית. וגם רבנו עובדיה ספורנו כבר כתב לפני מאות שנים בפירושו על התורה שהאדם שלנו הוא צאצא של אדם קדמון בלי יכולת דיבור.

וכאן יש להזכיר את דברי הרב ד"ר מיכאל אברהם: פרדוקס העמדות. כלומר, הדתיים בעולם לוחמים במלחמת חורמה נגד תורת ההתפתחות מחשש שהיא תציג מודל הסברה המסלק את רבוננו של עולם, והם מוכיחים עמדתם בעזרת טיעון מדעי שלתורת ההתפתחות יש הסתברות אפסית. לעומת זאת, אתאיסטים הם חסידים נלהבים של תורת ההתפתחות שמסבירה את המדע בלי צורך באלוהים, הם מודעים לכך שהסתברות נמוכה אבל הם מביאים הוכחות מדעיות שהאבולוציה קרתה. אמר הרב ד"ר מיכאל אברהם שאם עושים אחד ועוד אחד, שאבולוציה קרתה אבל אינה סבירה, זה מוביל אותנו למסקנה שיש אלוהים שהינחה את זה התהליך, מה שנקרא ההוכחה הפיזיקו-תיאולוגית, - כלומר מציאות פיזיקלית עולמית בלא הסבר סביר מובילה למסקנה שיש אלוהים. ומעולם לא היתה לנו הוכחה פיזיקו-תיאולוגית כה טובה כזו שמספקת לנו תורת ההתפתחות. יוצא שבאופן פרדוקסלי, אומר הרב ד"ר מיכאל אברהם, גם הדתיים וגם האתאיסטים יורים לעצמם ברגלים: הדתיים היו אמורים להיות מעוניינים בתורת ההתפתחות והאתאיסטים היו אמורים לדחות אותה...

לסיכום, לא רק שמרן הרב קוק לא ראה סתירה בין האבולוציה לבין התורה, אלא הוא ראה בה את התיאוריה המדעית הכי קרובה לסודות הקבלה, בגלל תהליך ההתפתחות העמוק שגם קיים ברזי תורה, זה השתלשלות העולמות.

כמובן תורת ההתפתחות אינה וודאית אלא תיאוריה ככל תיאוריה מדעית, כלומר השערה במצב עכשווי של ידיעותינו שיכולה ביום מן הימים גם להיות נסתרת על ידי עובדות חדשות שתתגלנה. אבל איננו מדברים כאן על המאובנים השונים כדינוזאורים שהרי מציאותם אינה תיאוריה ואפשר למצוא את השלדים שלהם בכל המוזיאונים בעולם. אני בעצמי ראיתי את הדינוזאור הכי גדול שבאירופה במוזיאון המדעי ב Aix en Provence בדרום צרפת באורך עשרים מטר וכמעט שלם.

נותר לנו לקוות שלא תהיה לנו בארץ מהדורה חדשה של משפט הקופים שהתנהל בארצות הברית בתרפ"ה נגד מורה למדעים שהפר את החוק של טנסי אשר אסר ללמד את תיאוריית האבולוציה בבתי ספר ציבוריים...

האם היו דינוזאורים?

זו אינה שאלה של תורה. מאי נפקא מינה לנו אם היו דינוזאורים או לא? שאלה הלכתית תהיה, האם דינוזאורים הינם כשרים או לא. למשל ישנו דיון בגמרא לגבי

סירונית - בת ים - שחצי גופה אדם וחצי גופה דג - האם היא כשרה או לא. המסקנה, אינה כשרה. אבל הדיון הוא מאיזה דין אינה כשרה (עיין בכורות ח, א ורש"י שם). בגמרא דנים ב'היכי תמצו' גם בעניין תאורטי בתור ברור עקרוני.

התורה לא דיברה על דינוזאורים. אין זה מעניין אותה. זה מעניין מבחינה מדעית, אך לא מבחינה הלכתית. המהר"ל אומר בספרו נתיבות עולם שהמדע חוקר מה יש במציאות, והתורה חוקרת את מה שצריך במציאות, מה טוב ומה רע (נתיב התורה, נתיב יד). מה שיש הוא מעניין, אבל זה לא תורה.

בתחום הזה של העבר הרחוק, רבות הן ההשערות. אמנם במקרה הזה של הדינוזאורים, ראיתי את השלד של דינוזאור הכי גדול באירופה - כעשרים מטר, אז אי אפשר להכחיש. אגב, יש אומרים שהם "התנינים הגדלים" (בראשית א, כג) - אולי.

אלא שסיפור מעשה בראשית אינו רק פשט אלא גם סוד. מרן הרב קוק אומר שהפשט הרבה יותר חשוב מסודות ורזים (אגרת צא). מהפשט "ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה" (בראשית ב ב), למדים שצריך לשמור שבת. אבל יש גם סוד. הראיה: אין דורשין במעשה בראשית בשנים (חגיגה ב א), כי מעשה בראשית הוא סוד. אך אם הוא סתם פסיקה - מה סוד יש בזה? שואל הר"ן (דרשות הר"ן).

אמנם הדינוזאור הוא בן כמה מיליוני שנים. כאשר על פי התורה גיל העולם הינו חמשת אלפים שבע מאות שבעים וחמש שנים. כבר תירץ מרן הרב קוק: הקב"ה היה בונה עולמות ומחריבן (בראשית רבה ג ז. ט ב. קהלת רבה ג יא). העולמות נחרבו, אך נשאר שרידים מסוימים (אגרת צא). במיוחד מבואר דבר זה בדרוש אור החיים מבעל "תפארת ישראל" בסוף מסכת סנהדרין באריכות. הוא אומר שחכמי הרזים טוענים שרבש"ע ברא לפני עולמנו ארבע עולמות אך המדע כופר בכך. אחר כך הוא מספר שחפרו באדמה ומצאו עצמות ישנות - חכמינו דיברו אמת! אמנם אנחנו לא צריכים ראיות שחכמינו דיברו אמת, אבל טוב לשמוע.

והוא כותב: "דהרוח המשתוקק שבאדם, החפץ לגלות כל העולמות, חתר וחפר ויחפש כחולדה בקרבים של האדמה בהרים היותר גבוהים שבעולם בהרי פירענן ובקארפאטישען געבירגע, ובהרי קארדילען באמעריקא, ובהרי היממעלי, בגבול כינא, חפרו וחתרו ומצאו שכולן מתהוו ע"י פרדי סלעים נוראים שמונחים כאילו

הושלכו בלי סידור זה על זה בכח חזק ונורא... שהיה פעם אחת על ידו ית' הנוער בארץ ותתהפך כרגע. עוד לא הסתפקו בזה כ"א גם חפרו במעמקי ארץ ובקרביה... ומצאו תוך עובי האדמה ד' סדרים וכל אחת למעלה מחבירתה כל אחד מין אדמה אחרת, ובין סדר לסדר מונחים ברואים שנתקשו ונתהוו בתוארם לאבן... לפי גודל הברואים שבכל שורה התחתונה יותר מאותן שבשורה שלמעלה ממנה, כן יתראה שוב שלימות היופי בבניינם של הברואים שנמצאים בכל שורה עליונה, יותר מאשר יראה בבנין הברואים שנמצאים בשורה שתחתיה... וכן מצאו בשנת אלף ותת"ז למספרם, במדינת זיביריען בקצה צפון של העולם תחת הקרח הנורא אשר שם תמיד, פיל אחד גדול מאד בכמו ג' או ד' פעמים מאשר נמצאו עתה, ושופי עצמותיו עתה עומדים בצאלאגישען מוזעאום בפעטערסבורג... וכבר ידענו מעצמות חיה ענקיי אחת שנמצאת בעמקי ארץ סביב עיר באלטימארע באמעריקא, אשר ארכה י"ז רגל, וגבהה מכפות רגליה הראשונים עד קצה כתפותיה, י"א רגל... מכל האמור נראה ברור שכל מה שמסרו לנו המקובלים זה כמה מאות שנים, שכבר היה עולם פ"א ושוב נחרב וחזר ונתקומם זה ארבע פעמים, ושכל פעם העולם התגלה בשלימות יתירה יותר מבתחלה, הכל התברר עכשיו בזמנינו באמת וצדק".

על כל פנים, אין נפקא מינה אם היו דינוזאורים או לא. מרן הרב קוק אומר שהנושא שלנו אינו האם אדם בא מהחיה, אלא הנושא הוא איך נעשה שהוא לא יהיה חיה. התורה באה להורות לנו איך להיות עדין נפש, קדוש וצדיק.

עב"מים, חייזרים וטכנולוגיה

הרב שלמה אבינר שליט"א

האם יש יצורים חיים בעלי תבונה על פני כוכבים אחרים?

באיגרתו לחכמי מונטפליה, הרמב"ם כותב שיש שלושה מקורות אפשריים כדי לבחון נושא: נבואה, הוכחה שכלית וניסיון. בנושא שלנו, בתורה ובנבואה לא כתוב בפירוש דבר, לא לכאן ולא לכאן. אין זה מפליא, כי התורה אינה ספר מדע, אלא ספר המדריך אותנו מה טוב ומה רע. כדי להכיר את המציאות, יש לנו שכל מדעי, שאף הוא מתנה אלוהית, ואף תוקנה ברכה על ראיית איש מדע. אין לנו דבר נגד אפשרות של עולמות נוספים, כפי שגם ממזכיר רבי חסדאי קרשקש בסוף ספרו אור ד', אך אין לנו הכרעה מפורשת בנידון. גם לשכל המדעי המחקרי התאורטי אין הוכחות מכריעות. לכן נשאר לנו הניסיון.

וראה זה פלא כבר יותר מחמישים שנה מדברים על עב"מים וחי-זרים. מאות אלפי אנשים העידו שראו אותם, ובכל זאת אין להצהרותיהם שום ערך מדעי, ומדוע? כי באף מוזיאון בעולם לא מונח עב"ם או חלק ממנו, שיאפשר למדען לחקור אותו. זהו אחד ממאפייני השיטה המדעית שאי אפשר לסמוך על הצהרתו של מדען אחד, אלא כל ניסוי חייב להיות הדייר, בר-בדיקה, כלומר ניתן לחזרה על ידי כל מדען בעולם, והוא רשאי לקבל הנחות קודמות או להוכיח בטלותן.

הוקמו ועדות רבות לחקור את עדויותיהם השונות של האנשים והסבירו אותן באופנים שונים כגון כלי טיס, טיל, בלון פורח מטאורולוגי, עפיפון, מטוס או מסוק בערפל, מכשירים צבאיים סודיים, תופעות אסטרונומיות, כוכב שביט, ירח בערפל, זוהר הצפון, עננים נמוכים, רכב על הר מרוחק בערפל וכן הלאה.

המדע ביקורתי: אינו מקבל דבר בלי הוכחה אך גם אינו דוחה שום דבר על הסף.

כבר חמישים שנה חוקרים, ואין בידינו מאומה, ובכל זאת אין העניין יורד מסדר יומם של אנשים, של עדים למאות ולא לפים. גם הזאנר הספרותי שבתחום זה, לא נס לחו ועדיין מרתק את האנשים.

נכון שיש תופעות מוזרות שהמדע לא הצליח להסבירן, ובעזרת העב"מים זכות בחלקן להסבר. בכל זאת, אין זו שיטה, תמיד יהיו דברים בלתי-מוסברים, אך כאן תופסים נקודה שבה המדע חסר אוניום, חופרים בתוך הסדק שבהסברה המדעית,

מרחיבים אותו לתהומות אדירים ומכניסים בו כל מיני השערות. אך גם הן רחוקות מהיות מוכחות.

לכן אנו תמהים על העקשנות הזאת בדבר אמונת העב"מים. אלא שיש כאן מיתוס מודרני בעל ממד פסיכולוגי של חרדה עמוקה. נסביר זאת:

למה בדמיונותיהם של עדים ושל סופרים, חי-זרים באים לכאן? הרי הם בעלי טכנולוגיה משוכללת ומה להם לחפש כאן? הכוכב הכי קרוב מחוץ למערכת השמש הוא במרחק של 40,000 שנה נסיעה בחללית מהירה ביותר, ולמה להם כל הטרחה הזאת? אם כן, יסבירו, הם מחפשים כאן נשים, כדי לחדש את המשך הגזע שלהם שהגיע לקיפאון. יתר על כן, החי-זר הנו יצור חכם מאוד ונהנתן מאוד, אבל הוא חסר רגש, הוא אינו בוכה או כועס. חמור מזה, אין לו מוסר, התלבטויות ומאבקים פנימיים. הוא בלתי אנושי. לכן הם כאילו חוטפים נשים, כדי לרענן את הגזע שלהם...

מה כל ההבלים האלו נוגעים לנו?!

אלא שאנו מפחדים מעצמנו, מהאדם של מחר, פן יהיה חי-זר - אדם טכנולוגי מאוד, אך חסר אנושיות ביחסים החברתיים. אנשים חרדים מן המדע והטכנולוגיה. אמנם מדע וטכנולוגיה כשלעצמם, טובים הם. אך הם עלולים לגרום לדהומניזציה, לחידולן האנושיות. לא באשמתם, אלא באשמת שקיעת המוסר. עם מחשב - אי אפשר לדבר.

לפעמים המחשב בולע קובץ חיוני, והאדם מתחנן: אנא מחשב החזר לי את הקובץ! אבל אין עם מי לדבר. המחשב מדפיס, "ERROR" אָרוּר, אָרוּר, אָרוּר אתה בבואך ואָרוּר אתה בצאתך...

מפחדים שהאדם יהפוך בעצמו למחשב, מן יצור טכנו-ברברי, שהוא מסוכן יותר מאדם ברברי פרימיטיבי, כיוון שיש בידו אמצעי שליטה אדירים המשרתים את אכזריותו. הוא עלול לשגר פצצה גרעינית בלחיצת כפתור, בהיותו חסר מצפון.

וכל זה מהלך אימים על החברה, קרי: השתלטות הטכנולוגיה על החיים. נכתבו על זה באמריקה מאות ואולי אלפי ספרים, ולשווא. אי אפשר לרסן את הדהירה המטורפת של הגולם הטכנולוגי. חוששים מפני מוטציה חדשה של המין האנושי: ה"אדם-מחשב", חסר מצפון וחמוש באמצעים אדירים; החיה שבאדם מצורפת לטכנולוגיה גבוהה, הוא הוא החי-זר.

היעילות, הכישרון, המציניות - משתלטים על האדם במקום המוסריות והעדינות. וכך מופיעה טכנולוגיה טוטליטרית אשר במרכזה מכונה חסרת רגישות אנושית.

אכן יש ממה לפחד. אך לא נעצור את הטכנולוגיה, אלא נגביר את המוסר, את הצדק, את התורה, את האורה.

הלכה ומדע

הרב שלמה אבינר שליט"א

שאלה: בגמרא וברמב"ם כתוב שמותר להרוג כינה בשבת כיוון שאינה פרה ורבה אלא מוצאה מן הזיעה מה שסותר את המדע.

תשובה: אמנם הגאון רבי יצחק למפרונטי פסק שכיוון שהתגלה שאין יצירה ספונטנית במציאות, כינה דינה ככל בעל-חיים אחר, ואסור מדאורייתא להרגה בשבת (פחד יצחק). אבל כל הפוסקים לא חשו לכך, ודעתם שאין זהות בין המושג המדעי של פרה ורבה לבין המושג ההלכתי של פרה ורבה, כמו שאין זהות הגדרות בענייני כלאיים.

בגמרא לא מתעסקים בהגדרות מדעיות אלא במה שנוגע להלכה, כפי שביאר באריכות רבנו הרב צבי יהודה במאמרו מחלוקת במציאות (לנתיבות ישראל ב סג). ורמז לכך שהרי באופן פשוט פרה ורבה הוא על-ידי זכר ונקבה, והכינה נוצרת מנקבה לבדה בלי הפרייה של זכר (עיין ביה"ל שטז ט ד"ה להרגה), לכן יש מחלוקת בגמרא (שבת קז ב) האם כינה דומה לאילים שבבית המקדש וההורג כינה כהורג גמל או לא.

שאלה: הרמב"ם כתב שהגלגלים הם בעלי נפש דעה והשכל עומדים וחיים ומכירים את ד' וכו' (הלכות יסודי התורה ג ט), וזה סותר את ההסבר המדעי שסיבת תנועת הכוכבים היא כוח המשיכה.

תשובה: קודם כל אין זה קושיא דווקא על הרמב"ם כי התורה וסידור התפילה מלאים מזה ש"טובים מאורות שברא אלהינו, שמחים בצאתם וששים בבואם, עושים באימה רצון קונם, שבח נותנים לו כל צבא מרום" (אל אדון).

לעצם העניין, גם אחרי גילוי חוק הכבידה האוניברסלי נותרת השאלה, והכוח

הזה עצמו מניין לו קיומו, ו"ערבך ערבא בעי". ולכן אנו תלמידי משה רבנו יודעים שריבונו של עולם הוא המחיה כל, וכוח אלוהי צפון גם בסיבובי הכוכבים, כדברי מרן הרב קוק שגם אחרי כל תגליות המדע אפשר להבין שיש "שם סיבה רצונית חיה שכלית בכל התנועות הקוסמיות, גם עתה" (מאמרי ראיה 110).

שאלה: הרמב"ם מנה את כל סוגי הטרפות וקבע שאין יותר ואין פחות (רמב"ם, הלכות שחיטה פ"י), והמדע גילה שיש עוד סוגי טרפות וכל מה שמנו בהלכה חלק אינו מטריף.

תשובה: הרי הרמב"ם בעצמו כתב: "ואין להוסיף על טרפות אלו כלל, שכל שאירע לבהמה או לחיה או לעוף חוץ מאלו שמנו חכמי דורות הראשונים והסכימו עליהן בבתי דיני ישראל אפשר שתחיה. ואפילו נודע לנו מדרך הרפואה שאין סופה לחיות. וכן אלו שמנו ואמרו שהן טרפה אף-על-פי שיראה בדרכי הרפואה שבידינו שמקצתן אינן ממתין ואפשר שתחיה מהן, אין לך אלא מה שמנו חכמים שנאמר: "על-פי התורה אשר יורוך" (רמב"ם, הלכות שחיטה י"ב-יג. ועיין בכור שור חולין נח. ועיין דעת תורה פתיחה להלכות טרפה אות יט). והטעם לכך הוא שבנדון זה אי-אפשר לסמוך לגמרי על בדיקת הרופאים (עיין רדב"ז שם). וכן כתוב בספר החינוך: "ואם יש מהן שאין נודע לנו ולא לחכמי הרופאים נזקן, אל תתמה עליהן, כי הרופא הנאמן שהזהירו בהן, חכם יותר ממך ומהם, וכמה נסכל ונבהל מי שחשב שאין לדברים נזק או תועלת אלא במה שהשיג הוא" (חינוך עט).

ובדומה לזה כתב הר"ן לגבי המחלוקת אם טרפה חיה או טרפה אינה חיה י"ב חודש: "ואם תאמר והיאך נחלקו חכמי ישראל בדבר שאפשר לעמוד עליו? ישוה את הטרפות י"ב חודש לראות אם הם חיות או לאו! יש לומר שכבר שיהו מהן הרבה ולא היו מתקיימות, ואפילו הכי מי שהיה אומר טרפה חיה מדרך קבלתו או מדרך חכמתו לא היה חוזר בו, שהיה יכול לומר במקרה מתה ולא שהחולי גרם לה, או שהיה תולה ואומר אלו היה טבעה חזק, היתה מתקיימת" (חידושי הר"ן חולין מב א. ועיין לנתיבות ישראל ב עה סע' לג).

ובדומה לזה כתב הרשב"א לגבי טרפה שחיה י"ב חודש ורצה המורה להקל על יסוד הכלל שטרפה אינה חיה, ואמר הרשב"א: "זה רעיון רוח ודברי הבאי" ואם

תשיב: ומה נעשה וכבר ראינו בעינינו... זו היא שאמר... על דא את סמיך?! כלומר אי-אפשר, וכאילו אתה מעיד על שאי-אפשר שראית אותו בעיניך, או סיבה אחרת יש, וכן בכאן אנו שואלים אותו שמעיד: מאין אתה יודע... שמא שכחת או שמא טעית או שמא נתחלף לך בזמן או שמא נתחלפה בהמה... ואם יתחזק בטעותו ויאמר לו כי אהבתי דברים זרים וכו' ואחריהם אלך, נאמר אליו ויבטל המעיד ואלף כיוצא בו ואל תיבטל נקודה אחת ממה שהסכימו בו חכמי ישראל הקדושים הנביאים ובני הנביאים ודברים שנאמרו למשה מסיני" (שו"ת הרשב"א סי' צח). ועיין תשובת מרן הרב קוק שכל המדע הוא בגדר ספק (דעת כהן סי' קמ).

קודים מוצפנים בתורה

הרב שלמה אבינר שליט"א

שאלה:

שמעתי שיש בתורה קודים מוצפנים בערך של דילוגי אותיות, מה שמוכיח שהתורה היא מן השמיים. הנה דוגמא מרשימה: "ויאמר ד' אל משה... למען רבות מופתי בארץ מצרים" (שמות יא ט). ראשי התיבות של ארבע מילים אחרונות הם: רמב"ם. אם מאות מ' של משה סופרים בדילוגים של 50 אותיות מקבלים: משנה. אם מדלגים תרי"ג אותיות, ושוב סופרים בדילוגים של 50 אותיות, מקבלים: תורה. הרי: רמב"ם - משנה - תרי"ג - תורה. וכך גילו תאריכי פטירה של גדולי ישראל. איך יש להתייחס לזה?

תשובה:

יש לבחון את הנושא משלושה צדדים. א. בתור פירוש לתורה. ב. בתור עניין מדעי. ג. בתור הוכחה שהתורה מן השמיים.

א. בתור פירוש לתורה. אין הפירוש נצרך לאישור של המדענים. כל הפירושים טובים. גם גימטריה היא פירוש, אמנם לא תמיד משכנעת, אך היא אינה באה לשכנע אלא לפרש. כך גם דילוגים הם פירוש. אמנם רבותינו הראשונים לא הלכו בדרך הזו, ורק ניצנים אנו מוצאים אצלם, כגון רש"י שמפרש את שם בן ע"ב, היוצא מן הפסוקים ויסע ויבא ויט כדילוג (סוכה מב א וכן בזוהר).

הרמב"ן כותב שלפני מעמד הר סיני, היתה התורה רצופה, ללא הפסק תיבות (הקדמה לפירושו על התורה), מה שנותן פתח לדילוגים. רבנו בחיי כותב ששם בן מ"ב יוצא מהפסוק הראשון של התורה בדרך של דילוגים (שם). רבי משה קורדובירו, הרמ"ק, כותב שאפשר לדעת סודות התורה דרך דילוגי אותיות, אך הוא גם מציין שאינו יודע איך (פרדס רימונים, שער הצרוף, שער ל, פתיחה). על כל פנים רבותינו אלה לא הרחיבו את העניין. רק בדור הקודם, הרב חיים מיכאל דב וייסמאנדל, פיתח שיטה.

אך כאמור, מותר לפרש בדרך חדשה, בתנאי שהיא מבוססת על יראת שמים ואמונה. כמובן, יש פירוש יותר מעמיק ופחות מעמיק. ובדאי מכל הדילוגים, אין האדם

מתמלא כל כך בחכמה עמוקה, אך אין לפסול אף שיטה, כל עוד היא טהורה.

ב. בתור עניין מדעי. כמובן יש לבחון אם הוא נכון, וכידוע מתנהל ויכוח בנדון זה שנתיים. יש טוענים שהכל הוכח באופן סטטיסטי ויש הממאנים להכיר בכך, אם הם תלמידי חכמים, אינם מבינים במדע, ואם הם אנשי מדע, הנם שונאי דת.

לעומת זאת יש טוענים שאפשר למצוא מה שרוצים אם מתאמים את הדילוגים, שהתוצאות נובעות מבחירה שרירותית של הנתונים שניתן לגלות צירופים נדירים ומפתיעים בכל ספר די ארוך, שאבות השיטה אינם מדענים. בין המתנגדים יש מתימטיקאים יראי שמים, כגון פרופסור הסופר ופרופסור ברי סיימון שמביא בשם ארבעים וחמישה מתימטיקאים חשובים, ובתוכם עשרה יהודים יראי שמים, ששיטת הדילוגים חסרה כל בסיס מדעי תקף אלא בנויה על דרך מוטעית (ראה באינטרנט).

אני הדל, אינני מתימטיקאי, ואיני יכול לחוות דעה. אמנם בצעירותי למדתי מתימטיקה, קצת הסתברות ומעט סטטיסטיקה, אך לא ברמה להכריע בין הטעונונים בנדון. רק אפשר להעיר הערה כללית ביחס לחשיבה המדעית. אבות שיטת הדילוגים גילו בתורה מאורעות שונים כגון שנות פטירה של רבנים, אך מודים שאינם מסוגלים לנבא מאורעות עתידיים. זה משמיט את הבסיס המדעי של השיטה. כי מדע מהו? - עיון בעובדות ומציאת חוקיות כללית המסבירה את כולן. כדי לאפשר לבחון אמיתותה של תאוריה, היא צריכה להיות בת-הפרכה, כלומר להציע ניסוי אשר תוצאותיו לכאן ולכאן יחרצו את גורלה לחסד או לשבט. גם אם נביא הרבה הוכחות המאששות אותה, אין בכך ערובה לנכונותה. אך אם עובדה אחת תסתור אותה, די בכך לערער את תוקף יכולתה להציע הסבר כולל. לכן, אם תאוריה רק מתייחסת לעבר ומציעה הסברים לתופעות שכבר קרו, היא משמיטה כל אפשרות להפריך אותה, ומתוך כך לדון על נכונותה. גם נעיר שידוע כי יש נוסחים שונים לתורה עם הבדלים דקים, ורבי עקיבא איגר מסר רשימה של הבדלי גרסאות שכוללים גם את ספר בראשית (גליון רע"א על שבת נה ב) וכתב הרב שלום שטרנברג, פרופסור למתימטיקה, שקודים שפעלו על נוסח אחד, לא פעלו על נוסח אחר (עיין אינטרנט).

ג. ומכאן לשיטת הדילוגים בתור הוכחה על מקורה האלהי של התורה. על כך יש שלש הערות:

1. כמובן, קודם כל יש להוכיח באופן מוחלט את אמיתות השיטה, והרי היא שנויה

במחלוקת. יתר על כן, כדי לעמוד על אמיתותה, יש להיות מסוגל להבין חישובים סטטיסטיים מסובכים, מה שמעורר את השאלה, איך יתכן שכדי להשתכנע באמיתותה של תורה, יש צורך להיות מתימטיקאי בכיר, הרי התורה גם ניתנה לפשוטי עם.

2. לכן יש בכך גם טעות אסטרטגית בחכמת השכנוע. אם אדם חזר בתשובה עקב הוכחה דילוגית, ויתברר לו שהעניין מפוקפק, עלול כל בניינו האמוני להיפגע. ובדומה לזה כבר כתב רבי סעדיה גאון, שאחת מסיבות הכפירה היא מציאותן של טענות חלושות בעד האמונה.

3. גם לו יצויר שיש בתורת הקודים הוכחה שכלית מוחלטת, הרי יש לנו הרבה יותר טוב מזה, סוף סוף האמונה היא לעילא ולעילא מן השכל ומן המדע. איננו מתנגדים להוכחות מדעיות, אך הם בגדר קביים, הנצרכות לתמוך בעניין צולע.

משכיל דתי אחד, בקיא בפילוסופיה, תרגם מספר הוכחות על מציאות ד', מתוך ספרות פילוסופית גויית, וחשב שהועיל הרבה בזה. אבל האדר"ת, הרב אברהם דוד רבינוביץ תאומים, רבה של ירושלים, דחה את דרכו. הוא אמר: על מציאות ד', אין צורך בהוכחות. אם דבר זקוק להוכחות, סימן שהוא מפוקפק, כמו שנאמר בתלמוד הירושלמי: "כל מילתא דלא מחוורא, מייתי לה מדוכתין סגיאיין" (ירושלמי ברכות ג) כל דבר שאינו מחוור, מביאים לו הוכחות מרובות.

הרי מי שיבנה עולמו האמוני על בסיס הוכחות שכליות, הקשר שלו עם התורה והאמונה וריבונו של עולם יהיה שכלי. לעומת זאת, אמונה היא שייכות, חינויות, דבקות. בשבילה, אדם מוכן למסירות נפש. זהו ההבדל בין "אלהי אריסטו" המופיע מתוך הוכחות שכליות, שהוא קר ואבסטרקטי, כללי ומרוחק, לבין "אלהי אברהם" שהוא קרוב לכל קוראיו, לכל אשר יקראוהו באמת.

כמו-כן יש הבדל עצום בין "אלהי המספרים" לבין אלהים חיים ומלך עולם, גואל חזק החי בקרבנו, "והוא אלי וחי גואלי, וצור חבלי בעת צרה... בידו אפקיד רוחי... ועם רוחי גויתי, ד' לי ולא אירא".

סוגיות בין תורה ומדע

הרב שלמה אבינר שליט"א

העימות בין דת ומדע

תאוריות מדעיות מודרניות קמות בדורנו ומתעמתות עם השקפת היהדות. מהי הדרך ליישב את העימות בין דת ומדע?

יש להעריך מאוד את המדע, התורה מעריכה את המדע, אלא שהתורה אינה ספר מדע. המדע הוא תאורי-דסקרפטיבי, כלומר מתאר את המציאות, והתורה נורמטיבית-ערכית, כלומר מציינת את ערכי המציאות, לא מה יש אלא מה צריך להיות. לפיכך, התורה והמדע אינם עוסקים באותה מערכת מושגים ואין ביניהם כל עימות.

המדע דן בשאלה כמה אלקטרונים יש מסביב לאטום של כסף, ואינו עוסק בבעיה האם מותר או אסור לגנוב כסף. התורה אומרת שאסור לגנוב כסף ומאמירתה זו אי-אפשר לגזור כמה אלקטרונים יש באטום של כסף. המדע עוסק אפוא בשאלות שונות בתכלית מאלו שבהן עוסקת התורה.

כהדגמה לדברינו, אפשר להציג את השאלה, האם מוצאו של האדם מן הקוף או מן העפר. באמת, זו שאלה חסרת כל משמעות מוסרית דתית. מה שחשוב לתורה הוא, שעתה האדם הינו אדם, הוא כבר איננו עפר, וגם איננו קוף. אמנם, באשר לפשט פסוקי התורה, הרי אנו קוראים: "בַּעַת אֶפֶיךָ תֹאכַל לֶחֶם עַד שׁוֹבֵךְ אֶל הָאָדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לָקַחְתָּ כִּי עֵפֶר אֶתָּה וְאֵל עֵפֶר תִּשׁוּב" (בראשית ג' יט), ומכאן משמע שהאדם נוצר מן העפר ולא מן הקוף, אלא שכבר נמסר לנו שפרשת בראשית הינה בתחום סודות התורה. אנו יודעים זאת מן המשנה והתלמוד (חגיגה י"א ב), הקובעים שאין דורשין במעשה בראשית בשניים. אנו מבינים שאם כל מה שכתוב בפרשת בראשית היה כפשוטו, הרי אין בה סודות, ומה יש להסתיר ולגלות רק ליחידי סגולה? אלא ברור שכל אלה הם סודות התורה, משלים עמוקים מאוד שאין להבינם כפשוטם (ראה אגרות הראיה א, איגרת צא, עמ' קה).

חוסר הוכחה מדעית למסופר בתורה

כל מה שאמרנו עד עתה לכאורה איננו מדעי, הרי אין ממצאים ארכיאולוגיים או מחקרים מודרניים המאשרים את סיפורי התורה או את מעמד הר סיני או תקופת המדבר.

איננו זקוקים להוכחה מדעית. לשם מה? הרי מדובר כאן שריבונו-של-עולם פונה ישירות לעם-ישראל. עם-ישראל שנפגש עם ריבונו-של-עולם איננו זקוק להוכחה מדעית, עצם קיומו הוא הוא ההוכחה. אלא, אולי תשאל מה יהיה על אדם שאינו יודע על קיומו של עם-ישראל, אינו מכיר את עם-ישראל, כגון תושב גרינלנד, מה ביחס להכרתו את מציאות ד', הרי הוא אינו מודע כלל לעם-ישראל? אמת, התורה ניתנה לעם-ישראל. כלפי העמים האחרים יש תביעה בסיסית של שבע מצוות בני נח, שזהו המוסר הבסיסי. אין מגמה ליהד את העולם כולו.

יכולה להיות אפשרות שאכן עם-ישראל הוא יצירה יחידה במינה במציאות החיים בעולמנו, ועם כל זה, אולי התורה היא יצירה אנושית?

הרמב"ם משיב על כך. הוא מברר ששמענו את ריבונו-של-עולם מדבר אלינו (הלכות יסודי התורה ח א). איזה דיבור? ריבונו-של-עולם מדבר אל הזיכרון ההיסטורי, אל התודעה של עם-ישראל. קולו נשמע מתוך השירה ששרה האומה הזאת בעצם אופייה - יופייה. הזיכרון שראינו ושמענו את האל מדבר אלינו נעוץ וטבוע בחותם האומה, בתודעתה הלאומית התרבותית. תודעתה זו זהה עם התורה. נפשו של העם היהודי כתובה בספר התורה. אתה רוצה לקרוא ניתוח אופי של עם-ישראל? קרא בתורה ומצא את עצמיותך!

אלא שעדיין יש בנו חלקים רדומים, חלקים באומה שטרם עמדו על עצמיותם עקב השפעת תרדמת הגלות, ומבחינה הכרתית עדיין אינם צועדים בנתיב האור הפנימי בבית ישראל. כמשל לכך נביא שיחה בין שתי ילדות שמתווכחות זו עם זו, האם המלך שתמונתו מופיעה על בולי המדינה אכן קיים. כל אחת מהן מנסה להקשות על חברתה כדי להגן על עמדתה:

- האחת אומרת לחברתה: כל אחד יכול להצטלם בבגדי מלך ויפיצו את התמונה בשווקים.

- וזו אומרת: אבל יש בכיתתנו תמונה על הקיר חתומה בחותם המלך.
- עונה בת מחלוקתה: השרים הם שפירסמו אותה רק כסמל הזדהות לאומי. וכך הן ממשיכות בדיון.
- ילדה שלישית עומדת מן הצד ואיננה נוטלת חלק בשיחה.
- שואלות אותה הבנות המתנצחות מדוע אינה מביעה דעתה?
- עונה ואומרת: אני יודעת שיש מלך!
- מופתעות האחרות ושואלות: איך את יודעת?
- ודאי שאני יודעת, עונה. הוא בבית, עסוק מאוד ואהוב, זה אבי! אם תבקרו בביתי, תפגשו אותו בעצמכן.

והנמשל: "כי מי שמרגיש את עצמו לגדל ונולד בתוך הבית הוא מכיר יפה את עסקי הבית, ולא יוכל כלל לחשוב על היסטוריה חיה וקיימה של עמו, שהיא כל-כך משולבת, מסודרת ומובלטת, שהיא בדאית" (אגרות הראיה א, עמ' מח-מט). השוכן בבית ישראל לדורותיו, חובק את שרשרת ההיסטוריה הישראלית קרוב לליבו, מתבונן בה במבט חיוני הפרוס מן העבר להווה ומתוך כך אל העתיד - הוא מבט החיים של האמונה - היום הוא יוצא ממצרים! "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" (פסחים קטז ב. הגדה של פסח), לעולם כאשר יראה האדם את עצמו, את עצמיותו, את התיאום המופלא בין פנימיותו האמיתית לאופייה של אומתו ההיסטורית נושאת חותם האלוהות בעולם, כאז כן היום הריהו יוצא ממצרים. זוהי חוויה היסטורית מתמדת.

בעיית גיל העולם

אנו סופרים למניין בריאת העולם קרוב לששת-אלפים שנים. על-פי הארכיאולוגיה וההיסטוריה יש בידינו עדויות שהעולם נוצר לפני מיליוני שנים, איך נתמודד עם הסתירה הזאת שבין דעת המדע לאמת התורה?

האמת המדעית - יחסית ומשתנה

אין אמת מדעית מוחלטת! לעולם אי-אפשר לומר על ידיעה מדעית שהיא קביעה נצחית.

הכל נתון לשינויים, כיוון שהידיעות המדעיות מבוססות על מצב המידע הנתון לפני המדען. מפורסם נאמו של הלורד קלווין לפני כמאה שנה שבו הכריז שעתה הכל ידוע, שאנשי המדע שבעתיד ישתעממו, שמה שיישאר להם לעשות זה רק לדייק ולהרבות בחישובים, שלא יהיו עוד גילויים חדשים. גם הגאון איינשטיין חשב כך לגבי תורת השדה המאוחד, שזוהי המילה האחרונה במדע, ושאותה הוא חיפש. נוכחנו שהם טעו.

בזה הקדמנו הקדמה חשובה המעמידה את המדע באור הנכון. מקומו שמור לו בתרבות האנושית החותרת להכרת העולם. יש לדעת את יחסיותו והשינויים הרבים החלים בו מדי כניסתם של נתונים חדשים לאופק תצפיותיו. האמת היא שרוב הסתירות בין דת לבין מדע נובעות מהבנה שטחית של המדע או של התורה או של שניהם גם יחד.

עולמות שהיו לפני עולמנו

לגבי גיל העולם. לא מוזכר בפירוש בתנ"ך שהעולם נברא לפני כך וכך אלפי שנים. זהו חשבון שעשו חכמים מתוך הכרונולוגיה המקראית. כשם שחשבון זה מפורסם, כן מפורסמים מדרשי חז"ל שהקדוש-ברוך-הוא היה בורא עולמות ומחריבים (ראה אגרות הראיה א, איגרת צא, עמ' קה). אם-כן, היו לפני העולם הנוכחי עולמות קודמים, אלא שאין לנו מתחשבים בהם במניין שנותינו. אנו מונים את מנייננו מעת בריאתו של העולם הזה, עולמנו אנו בלבד.

מושג הזמן קיים בתודעת האדם ולא במציאות

הרב שם טוב גפן, תלמיד-חכם והוגה דעות שחי לפני כחמישים שנה, כתב את המאמרים: 'תורת הממדים לאין ספורות', 'תורת הנבואה הטהורה', ו'מעשה בראשית והאדמתנות' - "אדמתנות" פירושה גאולוגיה. במאמרו 'מעשה בראשית והאדמתנות', המבוסס על למדנות תלמודית, חכמת הקבלה וכן פילוסופיה ומתמטיקה, הסביר שמתוך הגות קאנט מגיעים למסקנה עמוקה לגבי מושג בניין הזמן. עמנואל קאנט בנה בניין מחשבתי מוצק, שעל פיו המושגים של חלל וזמן אינם מהויות עצמיות אלא סוג הבנה ששורשו בנפש האדם. ואלו הם דבריו של הרב שם טוב גפן: "מימי קאנט והלאה נתברר לנו למדי, באופן שאין להרהר אחריו, כי צורות הזמן והמקום אינן נמצאות כלל בעצם הדברים [דהיינו: אינן כלל במציאות], כמו שהם לעצמם, רק

הן צורות נוספות מהאדם המקבל את הרגשות – הדברים, ממש כמו הצבע, החם והקר וכדומה להם, שכל צורות ההרגשות האלה אין להן מציאות, כי אם בנפש האדם המרגיש בלבד ולא חוצה לה. וכמו כן הינן תבניות שמות הנזכרות, שכל עסקן הוא רק בצורת המקום... וזהו כל זכות קיומן בחכמה – בחכמה ולא במציאות, כי במציאות אין להן להתבניות הנזכרות כל חלק” (הממדים, הנבואה והאדמתנות עמ’ 226).

על-כן אנו מבינים ש”לונעדר האדם מעל פני האדמה, הנה אז, ביחד עם זה, היה נעדר גם מושג הזמן” (שם עמ’ 228). מכך מובן שלפני התהוות האדם התרבותי שהתפתחו אצלו כבר מושגי הזמן והמקום בציריהם המכוונים לציורינו היום, אין מה לדבר על חשבון עיתים: “שנות הארץ, שנות שיטת-השמש ושנות מלוא-העולם בכלל, ככל אשר יתראה לעיני האדם, אינן יותר מימות האדם התרבותי, האדם ההיסטוריתי, על הארץ... האדם של ‘תולדות-האדם’ בשפת התורה. ומפני מה? מפני שרק עימו, כלומר עם האדם ההיסטוריתי, ועל ידו, מתחילה מציאותו של הזמן, ורק איתו יחד תופיע צורתו של הזמן, אשר רק על פיה, כלומר על-פי אותה הצורה דווקא, הוא נקרא בשם ‘זמן’” (שם עמ’ 234). המושג “זמן” הפך להיות משמעותי רק עם הופעתו של האדם התרבותי, הוא הוא אדם שעליו מסופר במעשה בראשית, שאכן מבחינה אנתרופולוגית חי לפני כששת-אלפים שנה לערך וזהו מניינו.

נסיים בדבריו: “ואך בהיגרשו מגן-אלוהים זה [גן עדן] ושומרים שתו עליו את הכרובים, סמל צורת המקום [כמו שהננו רואים שהכרובים הם נושאי הכיסא] ולהט החרב המתהפכת, סמל צורת הזמן, אחרי כן, כשנגרש גם מעדן, בחטא קין, בהיקבע בדעתו והכרתו צורת התנועה [נע ונד תהיה בארץ, וישב בארץ נוד קדמת-עדן] – רק אז מתחיל הזמן בצורתו הקבועה בהאדם של תולדות האדם” (שם עמ’ 240) לכן, “לקביעות המועדים והזמנים שתקבע האדמתנות להמאורעות – אין לה כל יסוד שתסמך עליו, אחרי כי מעולם לא באה הקביעות הזאת [של הזמן] לכלל הרגשות החושים. אולם מעתה יתבאר הדבר לא רק בשלילה לבד, ‘מפני שאין לה על מה שתסימך’, אך גם בחיוב גמור ומוחלט: כי כל החלטות האדמתנים בהעיקר הזה, המשך המאורעות, הן שקר בולט וכזב גלוי, כי שכלו את ציור הדברים באופן גס ומגושם, מבהיל מאוד בהקימם פסל וישימו אותו בסתר” (שם עמ’ 227).

“חכמת האדמתנות... טובה ומועילה אך לא אמיתית [לשם ביאור כל קורות הבריאה באופן קל ונוח להבנת האדם הזמני, להבינו הדרך שהוא רגיל להבין, אין רע בשיטה

המדעית הגאולוגית]. אכן, אם יעלה דבר על לבבה לצעוד צעד אחד הלאה, לאמור, לייחס לכל אלה התאריכים והקצים מציאות בפועל ממש, ברגע זו תיהפך לא רק לשווא ושקר גלוי ומבואר – מה שהיתה גם טרם זה – אך גם למשאות-שווא-ומדוחים, ומזיקה מאוד את האדם, בהולכה אותו בתוהו-לא-דרך. טעמו של המשפט הקשה הזה פשוט ומובן. טרם התהוות האדם – באדם הקולטורי הדברים אמורים – שיש לו כבר מושגי הזמן והמקום בציוריהם המכוונים לציורינו היום, אין מה לדבר על חשבון הקיצים, וכל המחשב חשבון העיתים עד לא היו, הרי זה מקים פסל – פטיש במבטאו של מרכס – וכל המאמין בו הרי זה המאמין באליל שווא תחת אלקי אמת” (שם 233). ויתר דבריו המעמיקים הלוא הם כתובים על ספר ‘הממדים, הנבואה והאדמתנות’.

ההתנגדות הדתית

מדוע יש התעקשות דתית בנושא גיל העולם המתבטאת במלחמת חורמה כנגד כל גילויי המדע ביחס לכך?

יש נטייה אנושית לקשר בין הכרות. אנשים התרגלו לקשר הכרות אלו לאלו. כאשר בא הכורת על הכרה אחת, חוששים שמא יבוא גם על ההכרה הצמודה לה, ועל-כן מכריזים מלחמת מגן על ההכרה הראשונה. במקרה שצינינו, יש אנשים הקושרים במחשבתם את האמונה שהעולם נברא לחשבון התאריכי של בריאתו.

ב'אורות הקודש' (עמ' תקלח) מתייחס לכך מרן הראי"ה קוק: "הזמן חידש לפרסם הכרות כאלה, שגרמו בפרסומן להרס את ההכרות, אשר בעצמן אינן שייכות ביחש שלילי להכרות המחודשות, אלא שמצד ההרגל נצטברו יחד". פירוש דבריו, שהזמן חידש הריסת הכרה א, – מה שגרם להריסת הכרה ב, אף-על-פי שאין כל סתירה בין הכרה ב לחידושי המדע לגבי להכרה א. משום שבני אדם התרגלו לחבר את הכרה א ו-ב, הם חשים מאויימים כשתוקפים את הכרה א, ולוחמים נגדה כדי שהכרה ב לא תתערער. בנידון שלנו, הכרה א היא האמונה בתאריך בריאת העולם לפי מסורת ישראל. הכרה ב היא האמונה בבריאת העולם על-ידי ריבונן-של-עולם. יש אנשים שקשרו שלא בצדק בין הכרה א ל-ב.

כשהמדע התפתח והציג נתונים חדשים שהיה עלינו להתמודד עימם, חשו מיד אותם אנשים שהאיום אינו על המסורת הנוגעת לתאריך הבריאה אלא על עצם אמונת

הבריאה, ולכן הכריזו מלחמת חרמה קנאית במדע ובחידושיי לגבי גיל העולם. ממשיך מרן הרב קוק בדבריו ואומר: "רק בדעת וחשבון יסייג לו האדם את הגבולים, להבחין עד היכן צריכה להגיע יד השינוי של ההכרות החדשות בצדק, והיכן הוא המקום ששם כלה כוחו. טבע השכל והציור הרוחני בכלל לחוש בכולו את השינוי שבחלק מחלקיו, הוא לא טבע של חיים, המביא לידי שכלול והוספת מעלה בכל עת אשר יחודש דבר באחד החלקים שבו". פירוש דבריו: עקרונית, טבעי ונכון הוא שבעת התרחשות שינוי בגורם אחד בבניין המחשבה והשקפת העולם, נתבעת עריכה מחודשת בכל התחומים המשיקים. אך יש להבחין היטב ולמנוע תהליך זה כשאינו בו צורך, כלומר, כאשר שינוי בגורם אחד אינו קשור בגורם אחר.

האנשים החושבים שאמונתנו בבריאת העולם קשורה במסורת תאריכית - טועים. גדולי ישראל הדגישו שאת יסוד האמונה בבריאת העולם יש לקבוע כעיקר באמונת ישראל. אך לעומת זאת, מעולם לא הציגו את הדעה לגבי מנייננו לבריאה כעיקר האמונה, אם כי לעצם צידקת הטענה התורנית בנושא זה כבר עסקנו בהרחבה. ידועים דברי חז"ל שהקדוש-ברוך-הוא היה בונה עולמות ומחריבן (בראשית רבה ג ז, טז ב), דהיינו שטרם הופעתו של עולמנו זה, התקיימו עולמות קודמים. אין זה מן הנמנע שחישובי המדע מתייחסים לעולמות קודמים אלה. מנייננו נוגע לעולם זה, שתחילתו בהופעת האדם התרבותי, האדם בצלם אלוהים, האדם הראשון. להופעת העולם הזה אנו מונים.

הכרונולוגיה המקראית מול ההיסטורית

קיימת אי-בהירות בעניין הכרונולוגיה המקראית. חישוב הזמן מבריאת העולם מבוֹסס על חשבוננו של בעל 'סדר עולם'. יש נתון יסודי שמועד לידתו של אברהם הוא בשנת 1948 לבריאת העולם. כעת, אם נוסיף לחיי אברהם מאה שנה עד הולדת יצחק, ואחר-כך נוסיף שישים שנה עד הולדת יעקב, עוד מאה שלושים שנה עד ירידתו של יעקב למצרים, נקבל את שנת 2238 לבריאת העולם. עתה נוסיף 430 שנה שזו התקופה שבני ישראל שהו במצרים, נגיע לשנת 2668 לבריאת העולם, וזה לא ייתכן. אם ההליכה במדבר נמשכה 40 שנה, תקופת יהושע יוצאת בשנת 2708 לבריאת העולם, ועוד 410 שנים לתקופת השופטים, יצא שדוד מלך בשנת 3118 למניין בריאת העולם, וזה איננו תואם את הכרונולוגיה ההיסטורית המקובלת.

שאלה זו לא הומצאה עתה אלא מובאת בדברי רש"י על הפסוק: "ויאמר לאברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה" (בראשית טו יג). והנה דברי רש"י: "משנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה. כיצד? יצחק בן שישים שנה כשנולד יעקב, ויעקב כשירד למצרים אמר: 'ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה', הרי מאה תשעים. ובמצרים היו מאתיים ועשר כמניין 'רדו', הרי ארבע מאות שנה". דהיינו, מניין ארבע-מאות שנה מתחיל מהולדת יצחק, ומניין אחר הנהוג שהוא ארבע-מאות ושלשים שנה, מתחיל מברית בין הבתרים. והרי כתוב במפורש בספר שמות: "ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה. ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה, ויהי בעצם היום הזה, יצאו כל צבאות ד' מארץ מצרים" (שמות יב מ-מא). מכאן יוצא שארבע-מאות שנה ממש היו במצרים? חז"ל כבר הסבירו שיצחק ויעקב הם בגדר "בני ישראל" שעליהם מדובר בפסוקים שהובאו. על כך כבר כתב רש"י באותו מקום שהבאנו, שכתוב בפסוק: "בארץ לא להם", ולא: בארץ מצרים. ומשנולד יצחק "ויגר אברהם" וגו', "ויגור יצחק בגר", ויעקב גר בארץ חם, ו"לגור בארץ באנו" (בראשית מז ד). אם-כן מוכח מהדיוק בפסוק שארבע-מאות ושלשים שנה אינן מתייחסות ל"ועבדום" אלא ל"גר יהיה זרעך", שהתחיל משנולד יצחק לספור ארבע-מאות שנה, ומברית בין הבתרים לספור ארבע-מאות ושלשים שנה.

והוכחה נוספת לרש"י – "ואם תאמר: במצרים היו ארבע מאות, הרי קהת מיורדי מצרים היה. צא וחשוב שנותיו של קהת ושל עמרם ושמנונים של משה שהיה כשיצאו ישראל ממצרים, אין אתה מוצא אלא שלוש מאות וחמישים, ואתה צריך להוציא מהן כל השנים שחי קהת אחר לידת עמרם ושחי עמרם אחר לידת משה". מכאן הוכחה שאין הכוונה שמדובר בארבע-מאות שנות שעבוד, אלא ארבע-מאות שנות גרות מלידת יצחק, או ארבע-מאות ושלשים שנות גרות מברית בין הבתרים.

כלומר, המפתח לפתור את בעיות הכרונולוגיה הוא נקודות היחס, ממתי המניין מתחיל ומתי הוא מסתיים. בכך עסקו רבותינו לא רק כאן, אלא במקומות נוספים שבהם ניתן היה לטעות במניין שנים.

דוגמא נוספת מופיעה בגמרא המחשבת את שנותיה של מִצְעָר, העיר השכנה לסדום שאליה ביקש לוט לנוס. וראה שם כיצד מסבירים רש"י ותוספות את המניין כהלכה (שבת י ב).

עוד סוגיה מעניינת שבה דנו רבותינו, היא אורך זמנו של בית-שני. יש הפרש של כמאתיים שנה בין הכרונולוגיה העברית שבכתב ובעל-פה לכרונולוגיה ההיסטורית המקובלת. האם בית-שני התקיים כשש-מאות שנה או כארבע-מאות שנה. מעולם לא נרתעו רבותינו משאלות מסוג זה, להפך, הם התעניינו ועסקו בהן בנחת ובהיגיון רב כדרכם של חכמים.

תורת האבולוציה

מה בדבר סיפורי בראשית שאינם נראים כעולים בקנה אחד עם תאוריית ההתפתחות המכונה "אבולוציה"?

פרשת בראשית איננה תיאור מדעי. היא סופנת בחובה סודות התורה, ואין הדברים המתוארים שם מובנים כפשוטם, וכבר דיברנו בזאת.

תורת ההתפתחות המדעית עניינה לתאר את השלבים ההתפתחותיים באנושות ובעולם. היא מתארת את שלבי הביניים או מה שמכונה בלשון הפילוסופים הראשונים שלנו: "הסיבות האמצעיות". אם-כן, ודאי שאפשר להיעזר בתורת ההתפתחות המדעית בבואנו לשוחח על התפתחות העולם ואין לנו התנגדות עקרונית כלפיה. אלא שאיננו משתעבדים לה אף-על-פי שהיא נראית מבוססת ושלמה. המדע מתקדם תמיד ועשוי לגלות תאוריית התפתחות חדשה שתחליף את הקיימת ותספק לנו מידע עדכני יותר על הסיבות האמצעיות. זה יעניין אותנו, גם אם אין לנו נגיעה בדבר, כיוון שמה שחשוב עבורנו אינו אם האדם מוצאו מהקוף או לא, אלא שהוא לא יהיה כקוף, וזהו עניינה של התורה, לכן היא מדלגת על הסיבות האמצעיות.

השקפת האבולוציה על התקדמות העולם איננה בעיה מרכזית בעבורנו, כי את עיקר הסקירה שלה מתחילה התורה מהרגע שהעולם קיים. לכן הרעיון המדעי האבולוציוני איננו קשור למהותה של תורת ישראל, שמגמתה לשכלל את המוסריות האישית, הבין-אישית, החברתית, העולמית והקוסמולוגית בדרך למפגש עם ד' אלוהינו מלך העולם.

